

KEREKES DÓRA

Dr. Bayer Emil

Alag első községi orvosának portréja

„A történelem megörökíti az utókor számára az idők eseményeit. Minden generációnak kötelessége arról gondoskodni, hogy a majdani történelem lapjai elmesélhessék, miként és hogyan sáfárkodott, és viszont ha nem is kötelessége, de legalább illik, hogy tudja ő is, miként cselekedtek elődei.” – írta dr. Bayer Emil A 25 éves Alag nagyközség közegészségügyének történetéből című kézírata kezdősoraiban.¹

Alag első községi orvosáról bőven van mit mesélnie a történelem lapjainak. Élete nagy része ide, e fiatal (és mégis öreg) településhez kötötte, ahol 1919. január 11-én kapta meg orvosi állását az akkor 29 éves Bayer Emil.² Az önálló alagi községi orvosi állás rendszeresítésére a település 1913-ban már kísérletet tett, saját költségvetésének terhére. A Belügyminisztérium ugyanis nem látta szükségesnek egy önálló orvosi állás létesítését úgy, hogy Dunakeszin volt községi orvos, dr. Cseresnyés Ernő személyében.³ A Magyar Lovaregylet és az Úrlovasok Szövetsége, mint Alag község legnagyobb adófizetői az orvos éves fizetésének egy-egy negyedét vállalták, a Lovaregylet egy négyszobás, kényelmes villalakást is felajánlott neki. Ennek fejében az orvosnak a versenyüzem számára díjtalanul kellett gyógyító tevékenységet végeznie. Fizetését magas összegben, évi 4000 koronában határozták meg, ami a korabeli pályakezdő községi orvosok fizetésének majdnem háromszorosa volt, ugyanakkor korpótléket nem kapott volna.⁴ A vármegye ugyan 1914-ben jóváhagyta a községi orvosi állás rendszeresítését, betöltésére azonban a kirombant első világháború miatt csak 1919-ben került sor, amikor is dr. Bayer Emilt választották Alag első orvosává.⁵

Bayer 1890-ben született Aradon, erdélyi szász családban.⁶ Az édesapja hamar elhagyta a családot, a két fiút, Emilt és öccsét édesanyjuk, a helyi zenekonzervatóriumban dolgozó tanárnő nevelte.⁷ Elemi és középiskoláit szülővárosában végezte, ahol az Aradi Magyar Királyi Állami Főreáliskola tanulójaként 1908-ban tett érettségi vizsgát.⁸ Ezt követően felvételt nyert a Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem Orvostudományi Karára.⁹ Az egyetemi évek alatt sokat nélkülözött, de eredményesen végezte tanulmányait. Mindvégig a Budapesti Önkéntes Mentőegyesületnél dolgozott, tevékenységét itt is kiválóan végezte: 1911-ben dicséretben részesült.¹⁰ Végül sebészi szakképesítést szerzett.

Az első világháborúban orvosként frontszolgálatot volt, kétszer meg is sebesült.¹¹ 1915-ben és 1916-ban a budapesti honvéd helyőrségi kórházban teljesített szolgálatot,¹² 1917. március 24-én főorvossá léptették elő.¹³ 1918-ban „a cs. és kir. 8. boszniai-hercegovinai gyalogezrednél beosztott, a Zita királyné honvéd helyőrségi kórház állományába tartozó tartalékos főorvos” volt.¹⁴ 1918. július 20-án eljegyezte Szegeden Teichmann Stefániát, akit nem sokkal később feleségül is vett.¹⁵ Házasságukból öt gyermek született, közülük három, Emil (1919–2018), Stefánia (1923–2006) és Mária érte meg a felnőttkort.¹⁶

Társadalmi szerepvállalása

Az energikus, kora orvostudományában jártas, sokrétű ismeretekkel és harctéri tapasztalatokkal is rendelkező Bayer doktor nagy nyereség volt a település számára. A következő évtizedekben Alag megbecsült polgára, számos társadalmi szervezet tagja lett. Itteni pályafutását megelőzően, már 1914-től tagja volt az önkéntes tűzoltóságnak, később Alagon annak parancsnoki tisztét is betöltötte. Több tűzoltóversenyen

1 Dr. Bayer Emil: A 25 éves Alag nagyközség közegészségügyének történetéből. (kézirat) Révész István Helytörténeti Gyűjtemény (RIHGY), Eredeti Iratok 14., Történeti Dokumentumok, TD 2020.287.1. fol. 8r

2 RIHGY TD 2020.287.1. fol. 10r; Orvosválasztás Alagon. In: Pesti Napló, 1919. január 16. 70.

3 Lévai Tibor: Önálló orvosi állás rendszeresítése Dunakeszin. In: Dunakeszi Helytörténeti Szemle, 2015/1. sz. 9.

4 RIHGY TD 2020.287.1. fol. 10r

5 RIHGY TD 2020.287.1. fol. 10r

6 Rexa Dezső: Dunamenti nyaralóhelyek. Bp., 1934. 262.

7 Bayer Emil, (íjf.): Emlékeim a II. világháború előtti Dunakeszről és az akkor még önálló Alag községről. In: Kézírtas történelem. Összeáll. Csoma Attila. Dunakeszi, 2011. 128. (Lapok Dunakeszi múltjából)

8 Az Aradi Királyi Főgimnáziumnak 1904/1905. iskolai évről szóló értesítője. Közzé teszi Burián István igazgató. Arad, 1905. 75. Bayer Emil itt 5. osztályos tanulóként szerepel.

9 A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem almanachja az MCMIX–MCMX. tanévre. Bp., 1910.

10 A mentők közgyűlése. In: Pesti Hírlap, 1911. március 26. 37.

11 Hírek a sebesültekről és betegekről. Nr. 17. 1914. szeptember 30. 5.; Hírek a sebesültekről és betegekről. Nr. 417. 1915. június 12. 8.

12 Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 1915. augusztus 23. 1273.; Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 1916. szeptember 9. 2293.

13 Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 1917. március 24. 686.

14 Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 1918. szeptember 14. 3795.

15 Pesti Hírlap, 1918. július 20. 7.

16 Bayer Emil gyászjelentése, 1948. január 26. <http://hdl.handle.net/20.500.12346/326711> (A letöltés ideje: 2022. május 30.)

vett részt az alagiakkal.¹⁷ 1932-ben Erdélyi Lóránt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei alispán „dicséző elismerésben részesítette a tűzoltás és a tűzvédelem terén kifejtett önzetlen, értékes munkásságáért”,¹⁸ majd 1939-ben a Belügyminisztérium a 25 éves szolgálatért járó díszéremmel jutalmazta.¹⁹ Tagja volt az Alagi Egyházközségi Tanácsnak,²⁰ részt vállalt a Szent Imre-templom építésében is. Orvosként tudta, mennyire fontos az egészséges életmód, a sport. Oszlopos tagja volt az Alagi Tennis Egyletnek,²¹ az 1914-ben alakult Alagi Sport Club orvosaként is tevékenykedett.²² A Dunakeszi-Alagi Polgári Fiúiskola iskolaorvosaként egészségtant is oktatott az intézményben 1927 és 1930 között.²³ 1930-ban „fokozottabb kímélést igénylő betegségből kifolyólag nov. 10 én az egészségtan tanításáról lemondott”.²⁴ Érdeklődése igen széles körű volt, nem korlátozódott az orvostudományra. 1926 és 1933 között tagja volt a Magyar Numizmatikai Társulatnak, illetve méhésztel is foglalkozott. Alapítója és alelnöke lett az 1930-ban megalakult Magyar Tátra Klubnak, a Tátra- autótulajdonosok egyesületének. A klub célja – ahogyan azt Bayer az alakuló ülésen kifejtette – „a Tátra-tulajdonosok sport, társadalmi és turisztikai együttműködésének” biztosítása volt.²⁵

Az orvos

Alagon a mindmáig orvosi rendelőként működő Fóti út 35. sz. (akkoriban: Fóti út 1. sz.) alatti házban élt családjával. Itt működött rendelője is. Édesanyját is magához vette, aki – fiatalabbik fia korai halálát követően – egyedül élt Aradon.

Bayer Emil tagja volt az orvosi szakmai szervezeteknek, így a Kecskeméti Orvosi Kamarának, amelyhez ebben az időszakban Alag község tartozott; valamint a Budapesti Királyi Orvosegyesületnek is. Már 1920-ban rendelkezett telefonkészülékkel,²⁶ így az alagi versenypályáról, amelynek

szintén orvosa volt, bármikor riasztani tudták. Később a káposztásmegyéri lóversenypályán is teljesített pályaorvosi szolgálatot, ahogyan Dunakeszi-Műhelytelepen is.²⁷

A korabeli orvostudomány jeles képviselőjét tisztelhetjük Bayer Emil személyében. Alag község és az itt élők közegészségügyi fejlődését itteni, majd 30 éves körorvosi pályája során mindvégig szívén viselte. A kor népbetegsége, a tuberkulózis Dunakeszit és Alagot sem kímélte. Mivel a két településnek szoros kapcsolata volt Budapesttel, lakosok, cselédek, munkások érkeztek onnan, az 1910-es és 1920-as években magas volt a tbc-s betegek részaránya. Bayer Emil megfigyelései és statisztikái szerint Dunakeszin négy-ötször akkora volt a megbetegedések előfordulása, mint Alagon. Ezt az utóbbi település magasabb tengerszint feletti fekvésével, az ottani állandó légmozgással, a nagy telkeken szellősen épített házak révén kialakult településszerkezettel, továbbá a betegség megelőzésével kapcsolatos fontos szempontként, az alagiak magasabb iskolai végzettségével, tanultságával magyarázta.²⁸

Hosszas előkészületek és pénzgyűjtés után 1927-ben herceg Odescalchi Béla (1890–1953),²⁹ a Magyar Lovaregylet akkori elnöke anyagi támogatást biztosított a régi alagi temetőben (ma Fóti út 99.) egy kápolnaszerű ravatalozó felépítésére, „melynek első helyisége a betón padlójú 5 x 5 méteres ravatalozó; ebből a háttérben kis ajtón át jutunk egy szintén tágas, két oldalról világított és fűthető 3 x 5 méteres bonczoló szobába, melynek közepén betónból öntött bonczasztal áll, közepén lefolyóval, csatonázva, vízvezetékekkel.”³⁰ Az Alagon elhunytak halálának megállapítása érdekében rendszeresen boncolás zajlott a kis teremben. Nem lehetett ez könnyű akkor, amikor – területi érintettsége okán – Bayer Emil a Horthy-korszak egyik legvéresebb bűnesetének, a Bognár-gyilkosságnak orvosszakértője lett. 1933. december 28-án reggelre Berta La-

17 Képes Pesti Hírlap, 1929. október 16. 4.

18 Magyar Távirati Iroda, Napi Hírek, 1932. április 1.

19 Budapesti Közlöny, 1939. március 4. 1.

20 Lőrincz Róbert: Az Alagi Egyházközségi Tanács. In: Dunakeszi Helytörténeti Szemle, 2015/1. sz. 1.

21 Lőrincz Róbert: Alagi Tennis. In: Dunakeszi Helytörténeti Szemle, 2015/2. sz. 1.

22 Nemzeti Sport, 1930. október 5. 2.

23 A Dunakeszi-Alagi Nyilvános Magán Polgári Fiúiskola értesítője (az iskola fennállásának első évében) az 1927–28. iskolai évről. Közli: Hegyeshalmi Halassy Károly. Újpest, 1928. 7., 8.; A Dunakeszi-Alagi Nyilvános Magán Polgári Fiúiskola értesítője (az iskola fennállásának negyedik évében) az 1930–31. iskolai évről. Közli: Weber Mihály. Újpest, 1931. 5., 9.

24 A Dunakeszi-Alagi Nyilvános Magán Polgári Fiúiskola értesítője (az iskola fennállásának negyedik évében) az 1930–31. iskolai évről. Közli: Weber Mihály. Újpest, 1931. 5.

25 Megalakult a Magyar Tátra Klub. In: Újság, 1930. május 11. 42.

26 A budapesti és a környékebeli magyar kir. távbeszélő-hálózatok előfizetőinek és nyilvános állomásainak betűrendes névsora. Bp., 1920 május. 587.

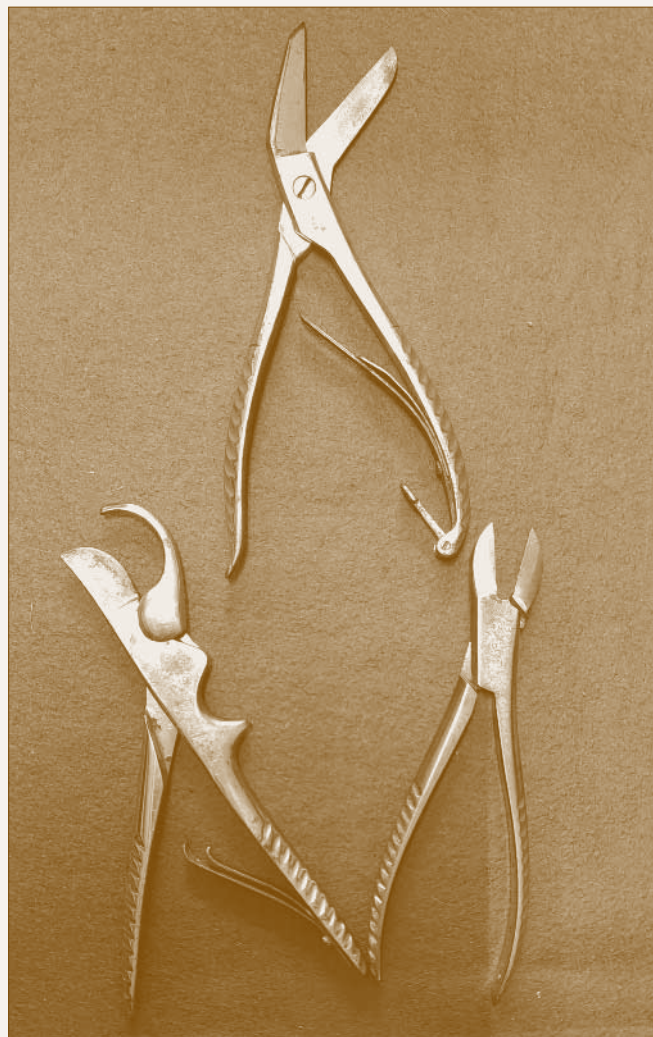
27 Rexa i.m. 262.

28 Dr. Bayer Emil: A 25 éves Alag nagyközség közegészségügyének történetéből. (kézirat) RIHG TD 2020.287.1. fol. 9r

29 Róla bővebben ld. Kerekes Dóra: Egy lovagias ügy. In: Dunakeszi Polgár, 2021/11. sz. 23.

30 Bayer Emil, dr.: Ismét tíz esztendő Alag község közegészségügyének történetéből. (1921–1931). (kézirat) RIHG Y Eredeti iratok 14. Történeti dokumentumok, TD 2020.287.4. fol. 4.

jos alagi lakos házőrző kutyáját megmérgezték, majd kislia a ház melletti mellékhelyiségben egy térdből levágott emberi lábat talált. Berta azonnal értesítette a csendőrséget, a kiérkező hatóság pedig további megcsonkított testrészekre bukkant. Így kezdődött Alag (és a 20. századi Magyarország) egyik legvéresebb bűnesete, amelyet Bognár Istvánné követett el, férje, Bognár István hentes és mészárossal szemben. A csendőrök először a boncterembe vitték a fellelt testrészt, és Bayer Emilt kérték, azonosítsa, hogy férfi vagy nő-e az illető.³¹ „Reggel nyolc órakor beteghez mentem, – mondja dr. Bayer Emil. – [...] Utánam üzentek s megmondták, hogy borzalmas gyilkosság történt. Kimentem a helyszínre, kitisztítottam a szennygödört s akkor megtaláltuk a véres medencerészt. Prakszisomban még ilyesmi nem fordult elő, az első impresszióm az volt, hogy helybéli nem követhette el a gyilkosságot. És ismerem a lakosságot, ezek az emberek képtelenek ilyesmit csinálni.”³² Bayer doktor azonban tévedett. Bár Bognárné eleinte konzekvensen tagadta tettét, majd pedig sokáig arra hivatkozott, hogy hirtelen felindulásból követte el a szörnyű cselekedetet, a nyomozók bebizonyították, hogy előre eltervezett, rettetes módon kivitelezett gyilkosságról volt szó.³³ Bayer Emil jól ismerte a házaspárt, nem laktak messze az orvos házatól. A per során többször is tanúskodnia kellett.

1927 végén megkezdte működését az Országos Közegészségügyi Intézet Külső Munkák Osztálya, kettős feladatkörrel. Az egyik az általános egészségvédelem szervezeti rendszer tesztelésére szolgáló mintajárás-akció beindítás volt.³⁴ 1929-ben Alag és Dunakeszi mintajárás lett, ezzel egészségügyi intézményrendszerük fejlesztésére is nagyobb figyelem irányult. Ennek következtében a teljes lakosság egészségügyi állapotát felmérték, majd dr. Hajagos László tisztiorvos vezérletével, két védőnő segítségével a Dunakeszin felállított központi rendelőben megkezdődött az itt lakók egészségügyi gondozása. A rendelőt Alag és Dunakeszi – népességszámuknak megfelelő arányban – tartották fenn. A prevenció körébe tartozott, hogy az elemi iskolás gyermekek rendszeres, intézményben történő szűrése is megkezdődött, róluk egészségügyi törzslap készült. A kétséges eseteket röntgenre, szakorvosi ellátásra küldték.³⁵ Ekkor indult meg a két településen a várandós nők és a csecsemők rendszeres szűrése, továbbá a védőnők családlátogatása is. Nem sokkal később „megjelenik vándor-felszerelésével az iskolai fogorvos is” Alagon, aki helyben elvégezte azokat a kezeléseket, amelyeket tudott, illetve esetenként írásban értesítette az iskolán keresztül a szülőket további kezelések szükségességéről.³⁶ 1931-re olyan mértékben megnőtt Dunakeszi és Alag lakossága, továbbá az orvoshoz

31 Bűntényből eredő hullarészeket találtak egy alagi ház udvarán. In: Magyar Hírlap, 1933. december 29. 3.

32 Mit mond Bayer községi orvos? In: Az Est, 1933. december 31. 4.

33 Kerekes Dóra: A hentes mészárosa. In: Dunakeszi sztorik. Szerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, 2020. 86.

34 Kiss László: Egészség és politika – az egészségügyi prevenció Magyarországon a 20. század első felében. In: Korall, 17. sz. (2004. szeptember) 119.

35 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 6.

36 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 7.

járásai hajlandóság, hogy ettől kezdve a korábban felállított közös szűrőrendelő csak a dunakeszi betegeket fogadta, míg Alagon új rendelő nyílt, Bayer Emil vezetésével,³⁷ aki a lakosság szűrővizsgálatait, fogászati ellátását is elvégezte.

A Magyar Lovaregylet támogatásával Bayer Emil egy négyágyas betegszobát épített a rendelő mellett, hogy a pályákon megsérült, a telepeken, legényszobában lakó alkalmazottak jobb körülmények között gyógyulhassanak fel sérüléseikből.³⁸

Bayer eközben tudományos tevékenységet is folytatott: egyetemi éveit követően folyamatosan publikált a korabeli szaklapokban (*Budapesti Orvosi Újság, Gyógyászat, Jó Egészség*), amelyekben a kuruzslás, a fiatalok egészséges nemi fejlődése, a szülők gyermekük egészsége iránti felelőssége, a fertőzések elkerülésének módjai voltak a központi témák.³⁹ Különösen nagy érdeklődést tanúsított az orvosi etika kérdésköre iránt, számos nyomtatott vagy kéziratban fennmaradt tanulmányt írt e tárgyban.⁴⁰ 1937-ben jelent meg könyve a magánorvosi és hatósági orvosi bizonyítványok kiállításának kérdéseiről.⁴¹

Bayer Emil a lakosság egészségügyi felvilágosítását is kiemelten kezelte. Maga is tartott rendszeresen előadásokat – még a magyar rádióban is – fontos közegészségügyi kérdésekről (pl. a tuberkulózisról, a gyermekágyi lázról, a spanyolnátháról, a halott kezeléséről stb.), így nagy örömmel vette, amikor 1927-ben megnyílt Alagon az Egészségügyi Reformiroda Propagandaközpontja. A havonta érkező dr. Pollerman Artúr miniszteri tanácsos vetítógépet is hozott magával, előadást tartott, majd a témához kapcsolódó filmet vetített le az egyre nagyobb számú érdeklődőnek.⁴² „Hogy a munka, amit végzett, mily áldásos és hasznos volt, azt a falu orvosa tudja legjobban megítélni. Nap-nap után tapasztalható a betegek és hozzátartozók körében közegészségügyi kérdésekben a laikus felfogásának kifinomulása, a babona elhomályosodása, a higiénia iránti érzék felkeltése.”⁴³ – írta Bayer.

A második világháborút Bayer Emil Alagon élte át, 1944. december közepéig, a front településre érkezéséig itt maradt. Ekkor Budapestre utazott, ahonnan a német erők már nem engedték vissza. A főváros felszabadításakor szovjet hadifogságba esett, ahonnan csak 1945 telén tért haza. Ismét munkába állt, de egészsége megromlott. 1947-ben súlyos műtéten esett át, amiből már nem tudott felépülni: 1948. január 26-án, 58 éves korában halt meg.⁴⁴ Bár gyászjelentése szerint temetése a Far-

kasréti temetőben volt,⁴⁵ sírja Alagon, a mai Köztemető régi részében áll. Ugyanebben a sírban nyugszik az 1919-ben, valamint 1921-ben meghalt két újszülött gyermeke, továbbá a 2018-ban elhunyt fia, ifjabb Bayer Emil is. A mögötte lévő sírhelyen édesanyja, özv. Bayer Emilné sz. Bettelheim Ida, felesége, özv. Bayer Emilné sz. Teichmann Stefánia, lánya, Appel Béláné sz. Bayer Stefánia és annak férje, Appel Béla lelt örök nyugalomra.

Egykori háza és orvosi rendelője falán, a Tóth Mariska Hagyományörző Alapítvány jóvoltából 2010 óta tábla őrzi az első községi orvos emléket. Iratainak nagy része a Semmelweis Orvostudományi Múzeum, Könyvtár és Levéltárban található. Személyes tárgyai a Révész István Helytörténeti Gyűjteménybe kerültek.

A Bayer Emil orvosi eszközeit ábrázoló fotókat a szerző készítette a Révész István Helytörténeti Gyűjteményben. A Bayer-sírról készült fénykép Lőrincz Róbert felvétele.

37 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 8.

38 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 10.

39 A háborús prophylaxisról. In: *Budapesti Orvosi Újság*, 1916. március 9. 73–75.; A malária elleni védekezés. In: *Budapesti Orvosi Újság*, 1916. június 15. 185–187, 194–195.; A várandós nők spanyolláza. In: *Jó Egészség*, 1918. november 1. 165–166.; *Ethikai orvosképzés*. In: *Budapesti Orvosi Újság*, 1932. szeptember 22. 911–912.; *Az orvosi reklám*. In: *Gyógyászat*, 1932. szeptember 25. 596–597.; *A kuruzslás kérdése etikai megvilágításban*. In: *Budapesti Orvosi Újság*, 1933. január 5. 23.

40 Kéziratban maradtak fenn következő munkái: *Az orvosi etikáról* (1929); *Etika és a pénztár-orvosi gyakorlat* (1930); *A hippokratesi eskü* (1931); *Ethikai orvosképzés* (1932); *Az orvos, a beteg és a hála* (1934); *Az orvosi titoktartás kérdése külföldi összehasonlításban* (1934); *Az orvosok jogai és kötelezettségei a magyar törvényhozás szerint* (1935); *Orvos-ethikai törekvéseink az utolsó 50 év alatt, 1882–1932*.

41 Bayer Emil, dr.: *A magánorvosi és hatósági orvosi bizonyítványok kiállítása*. Kiadta: Novák Rudolf és Társa, Bp., 1937.

42 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 5.

43 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 6.

44 Csoma Attila–Lőrincz Róbert: *Az alagi öreg temető*, 2. rész. In: *Dunakeszi Helytörténeti Szemle*, 2010/2. sz. 6.

45 Bayer Emil gyászjelentése, 1948. január 26. <http://hdl.handle.net/20.500.12346/326711> (A letöltés ideje: 2022. május 30.)